

VYDANIA MATTIOLIHO HERBÁRA VO FONDE ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE V KOŠICIACH A FORMY ICH SPRÍSTUPNENIA ŠIRŠEJ VEREJNOSTI

Ida GIRAŠKOVÁ

Abstract

Among the important historical herbarium and pharmacopoeia books, Mattioli's herbarium holds a significant place, not only from a botanical standpoint but also from a book culture perspective. Comparing two unique editions of a significant Renaissance herbarium, featuring hand-colored woodcuts, provides a detailed view of particular originals in the State Scientific Library in Košice, including their origin, state of preservation, and requirements for their continued use in research and education. One of the goals of this study is to point out the importance of making these works available to the public in different forms.

Keywords: Pietro Andrea Mattioli – Herbarium books – Botanic – Woodcuts

Abstrakt

Medzi dôležitými historickými herbárovými a liekopisnými knihami má Mattioliho bylinár bezpochyby svoje miesto, a to nielen z hľadiska botaniky, ale aj knižnej kultúry. Komparácia dvoch unikátnych vydaní významného renesančného herbára s ručne kolorovanými drevorezmi ponúka hlbší obraz o konkrétnych origináloch vo fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach, ich pôvode, stave zachovania a predpokladoch pre ďalšie využitie v bádatelských a edukačných aktivitách. Jedným z cieľov štúdie je poukázať na význam sprístupňovania týchto diel verejnosti rôznou formou.

Kľúčové slová: Pietro Andrea Mattioli – herbáre – botanika – drevorezy

Herbárové a liekopisné knihy medzi inými druhmi starých tlačí bezpochyby vynikajú svojou nezvyčajnou atraktivitou nielen pre profesionálne zainteresovanú, ale aj laickú verejnosť, pretože ich obsahom bývajú popri samotných odborných textoch aj kvalitne spracované vyobrazenia rastlín prostredníctvom rozličných techník, často dokonca kolorované. Význam týchto diel pri upriamovaní pozornosti laikov na pole dejín knižnej kultúry je nedoceneniteľný. Spomedzi historických herbárov uchovávaných vo fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach vystupujú do popredia benátske a frankfurtské vydania monumentálnej práce renesančného lekára Pietra Andreu Mattioliho (1500 – 1577), ktoré sú výnimočné jednak z pohľadu ich veku a proveniencie, ale tiež precízne kolorovanými pôvodnými drevorezmi.

Mattioliho herbár, ako sa zvykne skrátene nazývať Mattioliho *Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de Medica materia*, patrí k najdôležitejším renesančným dielam v oblasti botaniky (a lekárstva) popri prácach Brunfelsa, Aldrovandiho, Kentmana a ďalších autorov. Toto historické dielo je však významné nielen v celoeurópskom meradle, ale zohráva osobitú úlohu aj vo vedecko-kultúrnych dejinách nášho regiónu, najmä vzhľadom na existujúci český preklad Tadeáša Hájka z Hájku a tiež aktualizované vydania obsahujúce flóru stredoeurópskej oblasti. Vzťah, ktorý viaže Mattioliho herbár k tunajšej kultúrnej histórii, je však ešte hlbší, keďže sa dielo v našich podmienkach bežne používalo ako farmakologická a botanická príručka prakticky až do 18. storočia a v neposlednom rade ho k nám púta samotná osoba Pietra A. Mattioliho pôsobiaceho od 50. rokov 16. storočia v Prahe na pozvanie cisára Ferdinanda I.

Mattioli svoje opus magnum tvoril prakticky polovicu života, približne od 40. rokov 16. storočia, keď prijal miesto mestského lekára v meste Gorica neďaleko Terstu, no pôvodná myšlienka pravdepodobne siaha ešte hlbšie do minulosti. Už v Tridente, kde P. A. Mattioli začal svoje profesijné pôsobenie ako osobný lekár biskupa Bernarda z Cles zhruba okolo roku 1530, sa popri lekárskej praxi venoval botanickému výskumu predovšetkým lokálnej flóry a jej medicínskemu využitiu. Zrejme práve vďaka tomu uňho dozrela ambiciózná myšlienka¹ na preklad dovtedy prakticky východiskového diela botanickej teórie (alebo jedného z nich) spisu rímskeho chirurga Pedania Dioskurida z Anazarba *De materia medica*, ktorý predstavuje zbierku podrobných popisov rastlín z Dioskúridových ciest a zároveň receptúr na galenické prípravky z nich.² Predtým

¹ Lekári, rovnako ako iní učitelia renesancie, disponovali klasickým vzdelaním aj v oblasti literatúry a jazykov a výkon ich profesie bol podložený tak teoretickým, ako praktickým zázemím, čo znamenalo, že mali vo sfére knižného trhu prehľad a sami často iniciovali alebo sa významne podieľali na vydávaní mnohých titulov. NUTTON, Vivian. Books, Printing And Medicine In The Renaissance. In: *Medicina nei secoli arte e scienza*, 2005, roč. 17, č. 2, s. 421-422

² HEJNOVÁ, Miroslava. *Pietro Andrea Mattioli 1501 – 1578: u příležitosti 500. výročí narození: = in occasione del V centenario della nascita*. Praha: Národní knihovna ČR, 2001. s. 8-16, 50-53; DUANE, Isley. *One Hundred and One Botanists*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2002, s. 26-28. NEDOMCOVÁ, Lenka. *Vybrané herbáře z počátku raného novověku a jejich možné využití v lékařství*. [Bakalárska práca]. [Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. s. 26-27. [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x1lzrd/40049575>

dielo opakovane vychádzalo v prakticky výraznejšie nezmenenej podobe v latinskom³ alebo gréckom jazyku, a to sa Mattioli rozhodol zmeniť.

Samotný preklad sa začal realizovať v období približne medzi rokmi 1540 – 1550⁴ a organicky sa rozratal o aktualizované informácie pochádzajúce z Mattioliho výskumu. Okrem podrobného komentára, ktorým opatril pôvodné Dioskuridove texty, však doplnil množstvo nových poznatkov na základe vlastného výskumu.⁵ Materiál Mattioli, vtedy už v pozícii spoločensky váženého človeka, získaval aj dobrovoľnými príspevkami iných bádateľov, ktorí mu posielali či už terénne vzorky, alebo dokonca výsledky svojich pozorovaní.⁶ Hotový preklad s komentárom napokon vyšiel roku 1544⁷ vo vydavateľstve v Benátkach a stal sa vstupenkou na dvor neskoršieho rímsko-nemeckého cisára Ferdinanda I. Habsburského (1503 – 1564).⁸

Ferdinand menoval Mattioliho za osobného lekára na svojom dvore, čím sa pôsobisko medika presunulo do Prahy, kde sa v tom čase v úlohe českého miestodržiteľa zdržiaval Ferdinandov druhorodený syn. Z hľadiska ďalšieho vývoja herbára bola táto zmena veľmi prospešná, pretože v prostredí učenej a spoločenskej elity získal Mattioli potrebné konexie a finančnú podporu pre ďalšie vydania svojho diela. Jedným z najdôležitejších momentov bolo nadviazanie spolupráce s tlačiarom Jiřím Melantrichom z Aventina, keďže z jeho vydavateľstva vzišla v roku 1562 česká verzia komentárov k Dioskuridovi pod názvom *Herbář, jinak bylinář velmi užitečný*, na ktorej sa podieľal učenec Tadeáš Hájek z Hájku.⁹ Nasledovali ďalšie vydania v talianskom a nemeckom jazyku, obohatené a aktualizované o nové výsledky výskumu ďalších rastlinných vzoriek, medzi iným aj exotických druhov pôvodom zo Severnej a Južnej Ameriky či Ázie, ktoré mohol Mattioli do svojej práce zahrnúť vďaka priazni a podpore popredných osobností vtedajšej Európy.¹⁰

³ Najvýznamnejší preklad Dioskuridovho spisu do latinčiny Mattioliho čias pochádzal z pera Jeana Ruella z roku 1516. Niektorí bádatelia tvrdia, že práve tento preklad bol východiskom pri Mattioliho prekladateľskej práci do taliančiny. ČERMÁKOVÁ, Lucie. *Pietro Andrea Mattioli, Tadeáš Hájek z Hájku a vědění o rostlinách v 16. století*. [Diplomová práca]. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 19. [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25371/DPTX_2007_2_11310_MDIPLO01_199370_0_53415.pdf?sequence=1 HEINTZELMAN, Matthew Z. *A Tale of Two Herbals, From Medicine to Food in the 16th Century*. [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://hmm.org/stories/series-medicine-a-tale-of-two-herbals/> ČERMÁKOVÁ, Lucie, odk. 3, s. 27.

⁴ ČERMÁKOVÁ, Lucie, odk. 3, s. 27.

⁵ DUANE, Isley, odk. 2, s. 27. HEJNOVÁ, odk. 2, s. 6-8.

⁶ VLACHOVÁ (TVRZŇKOVÁ), Jana. *Known And Unknown Creators of the Illustrations for the Prague Editions of Mattioli's Herbal*. In: *Huntia*. 2021, roč. 18, č. 4, s. 158. Hoci celkový obraz o Mattiolim ako o vedcovi je v literatúre skôr pozitívny, niektorí historici aj súčasní bádatelia mu vyčítajú najmä v neskoršom veku aroganciu a sklony k „plagiátorstvu“. DUANE, Isley, odk. 2, s. 27.

⁷ V roku 1554 vyšlo latinské vydanie, ktoré už bolo bohato ilustrované. HEINTZELMAN, Matthew. odk. 3.

⁸ HEJNOVÁ, odk. 2, s. 10.

⁹ ČERMÁKOVÁ, Lucie, odk. 3, s. 21-22.

¹⁰ NEDOMCOVÁ, Lenka, odk. 2, s. 27; HEINTZELMAN, odk. 3; DUANE, Isley, odk. 2, s. 27.

Mattioliho herbár je teda unikátnym dielom tiež preto, že už počas života svojho autora bolo neustále priebežne aktualizované a dokonca aj po jeho smrti pokračovatelia vydávali nové, obohatené verzie.¹¹ To zabezpečilo knihe popredné miesto medzi vyhľadávanými a uznávanými lekárnickými a botanickými príručkami svojej doby. Nemenej podstatná pre úspech herbára bola aj jeho obrazová zložka, tvorená drevorezmi veľmi vysokej kvality z produkcie Giorgia Liberaleho a Wolfganga Meyerpecka.¹²

Súbor obsiahnutých ilustrácií predstavuje v podstate najdôležitejší aspekt Mattioliho herbára, a to nielen z pohľadu dejín knižnej kultúry a umenia, ale tiež vtedajšej botanickej alebo skôr „farmaceutickej“ renesančnej vedy. Spoľahlivým dokladom, že vyobrazenia rastlín a ďalších prírodnín v Mattioliho diele dosahujú výnimočnú kvalitu, ktorá bola nevyhnutným predpokladom pre úspešnú bádateľskú činnosť potenciálnych čitateľov, je už len samotný fakt, aký obrovský úspech kniha zožala naprieč dvomi storočiami v čase svojho praktického využitia, no jasne to dokladá aj komparácia s inými dobovými herbármi či botanickými príručkami. Ak sa pozrieme napríklad na ilustrované vydanie známeho Brunfelsovoho spisu *Herbarum vivae eicones*,¹³ zistíme, že sa jeho nepochybne tiež veľmi kvalitné drevorezy [3] v detailnosti spracovania približujú k tým z Mattioliho herbárov [1,2] iba čiastočne. K výnimočnosti drevorezov rozhodne prispela aj skutočnosť, že boli vytvorené na základe nákrasov živých rastlinných vzoriek.¹⁴ Vysoko cenené medzi bibliofilmi sú tiež pre pomerne obmedzený náklad jednotlivých vydaní a nadštandardné množstvo vyobrazení v rámci nich.

---

¹¹ Celkový počet vydaní je 14. DUANE, odk. 2, s. 27.

¹² MAURUTTO, Alessandra. Liberale, Giorgio. In: *Dizionario biografico dei friulani* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/liberale-giorgio/>. WERNER, Sarah. *Meyerpeck, Woodblock. Early Printed Books* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: https://www.earlyprintedbooks.com/meyerpeck_woodblock

¹³ BRUNFELS, Otto. *Herbarum vivae eicones*. Strassburg: Johann Schott, 1539.

¹⁴ WERNER, Sarah, odk. 12.

Obr. 1. Drevorez z talianskeho vydania (1565, Liberales)

Obr. 2. Drevorez z nemeckého vydania (1590, Gessner)

Obr. 3. Drevorez v Brunfelsovom herbári (1539)

Autorstvo drevorezov v rozličných vydaniach Mattioliho herbára nie je ešte stále úplne vyriešenou otázkou. V sérii vydaní vyprodukovaných v rozpätí rokov 1562 – 1565 sa pripisuje Giorgiovi Liberalemu, Georgovi Handschemu v úlohe kresličov a Wolfgangovi Meyerpeckovi ako tvorcovi drevorezov.¹⁵ Štúdie, ktoré sa bližšie zaoberajú pôvodcami umeleckého stvárnenia obrazovej časti herbára, sa zhodujú na tom, že išlo o zdĺhavý a náročný proces vyžadujúci vysoký stupeň remeselnej a umeleckej zručnosti a v konečnom dôsledku omnoho početnejšiu skupinu tvorcov.¹⁶ Značná časť drevorezov z produkcie G. Liberalého a W. Meyerpecka, s ktorým Mattioli nadviazal spoluprácu počas svojho pobytu v Prahe, prvý raz vyšla v pražskom vydaní herbára v roku 1562.¹⁷

¹⁵ VLACHOVÁ (TVRZNÍKOVÁ), Jana, odk. 6, s. 157.

¹⁶ WERNER, Sarah, odk. 12; VLACHOVÁ (TVRZNÍKOVÁ), Jana, odk. 6, s. 159-160.

¹⁷ VLACHOVÁ (TVRZNÍKOVÁ), Jana, odk. 6, s. 158-159.

Vydania Mattioliho herbára v historickom fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach pochádzajú z časovo rozličného obdobia a oba boli pravdepodobne súčasťou knižnice jezuitskej lekárne, ktorá v Košiciach pôsobila v období 17. storočia.¹⁸ Dosvedčuje to aj rukopisný provenienčný záznam na titulnom liste benátskeho vydania: „Apothecae Collegij Societatis Jesu Cassouiae Catalogo Inscriptus Anno 1666 10 Martij Nx. 361“.¹⁹ Okrem určenia pôvodného majiteľa knižných vydaní, nám táto informácia poskytuje priamy dôkaz o tom, že herbár bol reálne využívaný vo farmaceutickej praxi.

Talianske Valgrisiho vydanie z roku 1565 uložené vo fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach je unikátne nielen tým, že v sebe zahŕňa niektoré Liberaleho a Meyerpeckove drevorezy vôbec prvýkrát,²⁰ ale tento konkrétny exemplár je aj mimoriadne kvalitne a pestro kolorovaný. Niektoré iniciály a drevorezy dokonca nesú stopy precízneho zlátenia. [4] Žiaľ, nepoznáme meno pôvodcu kolorovania a vzhľadom na to, že sa nezachoval nijaký prameň z obdobia existencie jezuitskej knižnice, ktorý by nám osvetlil, kedy a za akých okolností sa herbár dostal do Košíc, môžeme sa iba domnievať, z čej iniciatívy bolo kolorovanie realizované.²¹

Výzdoba, resp. obrazová časť benátskeho vydania herbára pozostáva z asi tisícky drevorezov,²² medzi ktorými výrazne prevažujú vyobrazenia rastlín najčastejšie približne vo veľkosti dvoch tretín formátu stránky. Okrem toho v knihe nachádzame množstvo menších ilustrácií, predovšetkým najmä honosne zdobené iniciály s ornamentálno-figurálnymi motívami a naopak, potom zase celostránkové štylizované výjavy z prírody, života alebo zobrazenia chovu zvierat či získavania, prípadne spracovania niektorých surovín používaných pri výrobe galenických prípravkov.

Obr. 4. Ukážka iniciály so zlátením (1565)

¹⁸ SZEGHY, Andrej. Lekáreň jezuitského kolégia a jej príručná knižnica. In: M. DOMOVÁ, ed. *Kniha 2008*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008. s. 252-254.

¹⁹ MATTIOLI, Pietro Andrea. *Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de Medica materia*. Venice: Ex Officina Valgrisiana, 1565.

²⁰ Napríklad drevorez rastliny s názvom „arum“ – „áron“.

²¹ SZEGHY, Andrej, odk. 18, s. 253-254.

²² Dohromady ich je 1 010, ale úplný počet bude vyšší, pretože v sume nie sú zarátané menšie drevorezy a drevorezy s čisto dekoratívnou funkciou. Výsledné číslo tvoria drevorezy zaevidované v registri herbára.

Starším z dvoch dokumentov v knižničnom fonde je práve benátske vydanie z roku 1565 z produkcie Vincenza Valgrisiho, teda z vydavateľstva a tlačiarne, kde herbár vyšiel od roku 1544 niekoľkokrát v talianskej aj latinskej jazykovej mutácii. Index položiek zahŕňa zoznam 4 688 rastlín, prírodnín a prísad prírodného pôvodu, ktoré sa v herbári popisujú, pričom rastliny z celkového počtu tvoria podstatnú časť, zhruba 70 %. Okrem toho príručka obsahuje viac než tri stovky receptúr autorsky priznaných Mattiolimu a Pedanioví Dioskuridovi. Vydanie bolo venované Maximilianovi II., no zahŕňa aj ďalšie dedikácie: rakúskemu veľkvojvodovi Ferdinandovi a arcikniežatu Karolovi Habsburgovi.

Obr. 5. Predná doska väzby vydania z r. 1565

Na knihe sa zachovala pravdepodobne pôvodná renesančná väzba z drevených dosiek potiahnutých tmavohnedou kožou s ornamentálnou slepotlačou [5], ktorou je dekorovaná predná strana, no celkový fyzický stav vykazuje známky opotrebovania. Na väzbe sa nachádzajú pozostatky niekdajších spôn a stopy po nárožniciach, chrbát potiahnutý hnedou kožou je bez zdobenia. Slabšie viditeľná cizelovaná oriezka [6] je dekorovaná ornamentom s florálnym motívom. Rozmermi svojho formátu herbár o čosi presahuje nemecké vydanie, s 35,5 cm na výšku o 2 cm a na šírku s 24 cm o 3 cm.

Obr. 6. Detail oriezky vydania z r. 1565

Benátsky herbár je oproti nemeckému rozsiahlejší aj čo sa týka počtu listov, ktorých obsahuje 822, teda celkovo 1 644 strán. Texty Dioskurida a Mattioliho sú vysádzané odlišným typom písma, oboje humanistickým. Nachádzame tu aj tlačný text v gréčtine, zväčša pôvodné názvy rastlín, ako ich uvádza Diskurides. Na druhej strane, dodatočne vpísaných rukopisných poznámok sa tu vyskytuje veľmi málo.

Benátske a frankfurtské vydanie sa odlišujú už pri zbežnom pohľade nielen o čosi menším formátom, ale aj prostejším prevedením. Najvýraznejší rozdiel medzi obojma herbármi spočíva v drevorezoch, keďže tie, ktoré obsahuje nemecký *Kreuterbuch*, sú jednak výrazne menšie a tiež vo výrazne nižšom počte²³ oproti jeho benátskemu náprotivku. Pochádzajú od iných pôvodcov a boli tlačene z štokov pochádzajúcich z dielne iného ryta. Prvé nemecké vydanie, ktoré vyšlo u Melantricha v roku 1563, obsahovalo ilustrácie Liberaleho, Handscheho a Meyerpecka,²⁴ zatiaľ čo predlohy pre to frankfurtské z roku 1590 kreslil švajčiarsky prírodovedec Conrad Gessner (1516 – 1565).²⁵ Na rozdiel od Liberaleho kresieb obsahujú Gessnerove aj zväčšeniny listov, plodov a semien.

Nemecký pôvod vydania dokladá aj použité neogotické písmo. Iniciály na rozdiel od tých v benátskom herbári nie sú zdobené konkrétnymi motívmi a nie sú ani kolorované, iba dekorované florálnymi ornamentmi vo voľnom priestore. Treba podotknúť, že herbáre sa od seba navzájom odlišujú aj obsahom, pretože nemecké vydanie je v podstate kooperatívnym projektom Joachima Cameraria a Georga Handscheho²⁶ na motívy pôvodného Mattioliho diela pri uplatnení podobného princípu ako on použil pri svojom vlastnom preklade Dioskurida. V úvode sa Camerarius dokonca spomína ako vydavateľ, v každom prípade mu však patrí hlavná zásluha na preklade herbára do nemčiny.²⁷ Vydanie z roku 1590 je venované Christianovi I., kurfirstovi a saskému kniežatú, durínskemu landgrófovi a, samozrejme, rímsko-nemeckému cisárovi Ferdinandovi I.

Nemecký *Kreuterbuch* z roku 1590, produkováný tlačou dedičov Heinricha Tacka, Petra Fischera a Johanna Feyerabenda staršieho vo Frankfurte nad Mohanom, ktorý je súčasťou fondu Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach sa, žiaľ, nezachoval v dobrom fyzickom stave a ani kompletný. V rámci posledného reštaurovania zväzku sa zistilo, že niektoré listy prednej a zadnej zložky boli pri starších opravách zakomponované do lepenky prednej dosky, iné zase chýbajú. Poškodenie si vyžadovalo rozsiahlejší zásah, dolievanie listov a novú väzbu, keďže z pôvodnej tmavohnedej koženej sa zachovali iba zvyšky. Obnovená väzba [7] je imitáciou renesančnej koženej väzby s ozdobnou linkovou slepotlačou na prednej doske a chrbte.

²³ MATTIOLI, Pietro Andrea a Joachim CAMERARIUS. *Kreutterbuch*. Frankfurt am Main: Johan Feyrabendt, Peter Fischers, Heinrich Dacken Erben, 1590. V registri knihy je uvedených 526 rastlín, pričom drevorezov je, samozrejme, viac, no chýbajú tu rozsiahle celostránkové ilustrácie so scénickými výjavmi, zobrazenia zvierat a ďalších prírodnín, aké nachádzame v starších inorečových vydaniach herbára.

²⁴ VLACHOVÁ (TVRZNÍKOVÁ), Jana, odk. 6, s. 159-162.

²⁵ Na niektorých drevorezoch sa vyskytujú iniciály „V. A.“, ktoré pravdepodobne patria drevorytcovi.

²⁶ DRÁBEK, Pavel. Léčivé přípravky v Mattioliho herbári z roku 1596. In: *Česká a slovenská farmacie*. 2008, roč., č. 57, s. 126.

²⁷ Herbár z roku 1590 v skutočnosti vyšiel 16 rokov po Camerariovej smrti. MANSCHRECK, Clyde L. Joachim Camerarius. German scholar and theologian. In: *Encyclopaedia Britannica*. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Augsburg-Confession>
Joachim Camerarius. German scholar and theologian. In: *Encyclopaedia Britannica*. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Augsburg-Confession>

Obr. 7. Súčasná väzba nemeckého vydania z r. 1590

Vzhľadom na to, že sa nezachoval titulný list vydania, kde sa mohli veľmi pravdepodobne nachádzať rukopisné provenienčné poznámky, nemôžeme s absolútnou istotou povedať, že herbár bol tiež súčasťou knižnice lekárne jezuitského kolégia, ale na základe iných indícií sa to dá považovať za veľmi pravdepodobné. Okrem iného sa v knihe na rozdiel od benátskeho náprotivku vyskytuje množstvo rukou vpísaných alternatívnych názvov rastlín a ďalších poznámok, z čoho vyplýva, že sa kniha hojne používala v praxi.

Ako už bolo spomenuté, celkové prevedenie herbára je v omnoho menšej miere honosné než to je pri talianskom vydaní z roku 1565. Podobne sa to týka tiež kolorovania, ktoré nie je tak precízne umelecky stvárnené a o čosi jednoduchšie. Na druhej strane je zase pozoruhodné detailné prevedenie samotných drevorezov a vykreslenie jednotlivých častí rastlín.

Pri skúmaní herbárov z hľadiska knižnej kultúry sa nám logicky natíska otázka, ako zistené poznatky sprístupniť verejnosti a či ich vlastne možno týmto spôsobom využiť. Potenciál takýchto unikátnych starých tlačí je v tomto smere sľubný, a to aj napriek tomu, ak ide o tlače cudzokrajnej proveniencie, a nie jazykové či územné slovaciká. V prípade Mattioliho herbára sa dostáva do popredia viac jeho umelecko-výtvarný aspekt, než ten obsahový, keďže už vyšlo v rôznych edíciách niekoľko súčasných prekladov tohto diela, ktoré umožňujú zamerať sa na problematiku renesančnej botaniky a farmácie, čo sú bezpochyby veľmi atraktívne témy aj pre laikov. Sprístupnenie originálnych vydaní im však sprostredkuje autentický zážitok so starou tlačou a navyše dáva možnosť oceniť vysokú umeleckú hodnotu ručne kolorovaných jedinečných ilustrácií, akú digitálna alebo iná reprodukcia nemôže celkom poskytnúť.

Zo skúsenosti môžeme povedať, že upriamenie pozornosti návštevníkov knižnice na takéto obsahovo a vizuálne atraktívne diela, je skvelým odrazovým mostíkom pre rozširovanie povedomia verejnosti aj o ďalších klenotoch knižnej kultúry a o tomto odbore samom o sebe. Tak isto môže poslúžiť ako inšpiratívny prvok pre realizáciu rozličných umeleckých, vzdelávacích a vedeckých projektov.

V rámci verejných podujatí Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach sa nedávno uskutočnila vernisáž panelovej výstavy venovanej práve Mattioliho herbárom spolu s niekoľkými komentovanými prehliadkami. Súčasťou vernisáže bolo aj sprístupnenie oboch vydaní

Mattioliho herbára. Výstava, ktorá v súčasnosti ešte stále prebieha, sa zameriava na priblíženie dejín herbárových kníh aj samotného Mattioliho herbára a jeho autora predovšetkým prostredníctvom upriamena pozornosti na jeho obrazovú zložku. Ohlasy verejnosti boli pozitívne a spätná väzba ukázala, že staré tlače sú pre návštevníkov stále atraktívne, ale je nevyhnutné neustále pracovať na vzdelávaní a informovaní návštevníkov knižnice jednak o ich existencii, aj o ich kultúrnom význame. Okrem iného je to príležitosť budovať povedomie verejnosti o vzájomnej prepojenosti kultúry v rámci európskeho regiónu a poukázať na vplyvy, ktoré formovali naše domáce kultúrne prostredie v historickom kontexte.

Herbáre boli tiež osobitne sprístupnené pri niekoľkých príležitostiach súvisiacich s aktivitami zameranými pre stredoškolských študentov, pri ktorých žiaci pod vedením vyučujúcich riešili bádatelské úlohy tematicky prepájajúce oblasť prírodopisu – botaniky, histórie aj cudzích jazykov. Obe vydania herbárov sú verejne prístupné v priestoroch Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach ako súčasť stálej expozície venovanej *Vizsolyskej Biblii* a starým tlačiam 16. a 17. storočia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRUNFELS, Otto. *Herbarum vivae eicones*. Strassburg: Johann Schott, 1539.

ČERMÁKOVÁ, Lucie. *Pietro Andrea Mattioli, Tadeáš Hájek z Hájku a vědění o rostlinách v 16. století*. [Diplomová práce] Praha: Univerzita Karlova, 2009. [online]. [cit. 2023-10-16] Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25371/DPTX_2007_2_11310_MDIPL001_199370_0_53415.pdf?sequence=1

DRÁBEK, Pavel. Léčivé přípravky v Mattioliho herbáři z roku 1596. In: *Česká a slovenská farmacie*. 2008, roč. č. 57, s. 126-131. ISSN 1210-7816.

DUANE, Isley. *One Hundred and One Botanists*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2002, s. 26-28. ISBN 978-1-55753-283-1.

HEINTZELMAN, Matthew Z. *A Tale of Two Herbals, From Medicine to Food in the 16th Century* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://hmml.org/stories/series-medicine-a-tale-of-two-herbals/>

HEJNOVÁ, Miroslava. *Pietro Andrea Mattioli 1501 – 1578: u příležitosti 500. výročí narození: = in occasione del V centenario della nascita*. Praha: Národní knihovna ČR, 2001. ISBN 80-7050-388-2.

MANSCHRECK, Clyde L. Joachim Camerarius. German scholar and theologian. In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Augsburg-Confession>

MATTIOLI, Pietro Andrea a CAMERARIUS, Joachim. *Kreutterbuch*. Frankfurt am Main: Johan Feyrabendt, Peter Fischers, Heinrich Dacken Erben, 1590.

MATTIOLI, Pietro Andrea. *Commentarii in sex libros Pedacii Dioscoridis Anazarbei de Medica materia*. Venice: Ex Officina Valgrisiana, 1565.

MAURUTTO, Alessandra. Liberale, Giorgio. In: *Dizionario biografico dei friulani* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/liberale-giorgio/>

NEDOMCOVÁ, Lenka. *Vybrané herbáře z počátku raného novověku a jejich možné využití v lékařství*. [Bakalárska práca]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/x11zrd/40049575>

NUTTON, Vivian. Books, Printing And Medicine In The Renaissance. In: *Medicina nei secoli arte e scienza*. 2005, roč. 17, č. 2, s. 421-442. ISSN 0394-9001.

SZEGHY, Andrej. Lekárneň jezuitského kolégia a jej príručná knižnica. In: DOMOVÁ, Miroslava, eds. *Kniha 2008*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008. s. 252-264. ISBN 978-80-89301-22-5.

VLACHOVÁ (TVRZNIKOVÁ), Jana. Known And Unknown Creators of the Illustrations for the Prague Editions of Mattioli's Herbal. In: *Huntia*. 2021, roč. 18, č. 4, s. 157-167. ISSN 0073-4071.

WERNER, Sarah. *Meyerpeck, Woodblock. Early Printed Books* [online]. [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: https://www.earlyprintedbooks.com/meyerpeck_woodblock/

Mgr. Ida Girašková

Štátna vedecká knižnica v Košiciach,
Hlavná 10, 042 30 Košice
ida.giraskova@svkk.sk

Autorka je absolventkou odboru archívnic-
tvo a pomocné vedy historické na Filozofic-
kej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.
Od roku 2022 pôsobí ako odborný pracov-
ník na Oddelení historických fondov a re-
gionálnej bibliografie Štátnej vedeckej kniž-
nice v Košiciach, kde sa venuje spracovaniu
tlačí 19. storočia cudzokrajnej proveniencie
a bohemík.